

VARGA GÁBOR

Bölöni Sándor fanyar mosolya

Társadalom

Harmincöt esztendő távlatából igazán nem lehet tudni, hogy 1982. február 22-én délután, a *Romániai magyar irodalmi lexikon* első kötetének ünnepi bemutatójára készülődve – miközben jó félórával a plakátokon meghirdetett kezdés időpontja előtt már hosszú, tömött sorokban állt az érdeklődők népes serege a nagyváradai Municipiumi Művelődési Ház (az egykori Újságíróklub) előcsarnokában az alkalmi elárusítópult előtt, s az önkéntes csomagcipelőknél (név szerint Gittai Istvánnak, Kőrössi P. Józsefnek, Nagy Bélának és jelen sorok írójának) bizony nem egyszer és nem kétszer kellett a terűjükkel megfordulniok azért, hogy a város (akkor még létező!) legnagyobb, központi fekvésű könyvüzletének a teljes készletét a rendezvény színhelyére felhordják, s a kezdetben igencsak tamáskodó boltvezetőnő, Mureșan Márta nem kis megrökönyödésére több mint négyszáz kötet talált gazdára alig huszonöt perc leforgása alatt – volt-e lehetősége Bölöni Sándornak, a négy esztendeje újraindított *Irodalmi Kerekasztal* népszerű „tanfolyam-vezetőjének”, az illusztris vendégek, Balogh Edgár és Domokos Géza között szorongva, arra, hogy belelapozzon a bemutatásra váró lexikonba. Ha igen, úgy a 276. oldalon, a saját neve mellett, a következő szöveget olvashatta:

„**Bölöni Sándor** (Ploiești, 1939. febr. 8.) – újságíró, műfordító. Nagyváradon érettségizett, a kolozsvári egyetemen orosz–magyar szakot végzett. 1962-től 1977-ig az Előre belső munkatársa, azóta a Nagyváradai Színház magyar tagozatának irodalmi titkára. A nagyváradai Irodalmi Kerekasztal vezetője, irodalomszervezői munkája a helyi irodalmi élet fellendüléséhez, az országos áramkörbe való bekapcsolódásához vezetett.

Román költők, így Arghezi, Demostene Botez, Maria Banuș, Beniuc tolmácsolásával antológiákban szerepel, szovjet lírikusok – köztük Ahmadulina, Jevtusenko, Rozsgyesztyvenszkij, Tvardovszkij, Vinokurov, Voznyesztyenszkij verseit fordította az Igaz

VARGA GÁBOR próza- és drámaíró (1948, Nagyvárad). Vegyész mérnök, főkutató, az Irodalmi Kerekasztal titkára a hetvenes években. 1991-ig a Bihar megyei RMDSZ elnöke, majd államtitkár, az Állami Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója Bukarestben (1996–2003). Legutóbbi kötete: **A cselekvés ideje avagy micsoda tíz esztendő** (közéleti írások és dokumentumok 1989–1999, Várad, 2014).

Szó, Korunk és Utunk számára. Ion Băieșu Jocul című színművét A játék címmel az ő fordításában mutatták be Nagyváradon (1978). Az Ady-centenárium alkalmával románra fordította Ady Endre A műhelyben című színművét (hangjátékként adták elő a kolozsvári rádióban nagyváradai román színművészek). Fordításkötetei: Hricko Bojko: Zöld patika (gyermekversek, 1967), Constantin Bratu: Ugyanazzal a taktikával (színdarab, 1967).”

Sok ideje azonban az elmélyült szövegelmzésre nyilván nem lehetett,

hiszen percekben belül az ünnepi asztalnál fel kellett állnia és „nagy-nagy tisztelettel és szeretettel” köszöntenie kellett az egykori Újságíróklub üvegmennyezete alatt szorongó félezer résztvevőt. Voltak, a szerencsésebbek, akik ültek: lócákon, székeken, asztalokon s egyéb alkalmatosságokon, ami éppen előkerült, de legalább ugyanennyien cserélgették a lábukat a terem két oldalán, a bejárat körül vagy éppen az emeleti karzaton. Diákok, tanárok, orvosok, tisztviselők, munkások, nyugdíjasok, mérnökök – a város (akkor még) nyolcvanezer főnyi magyarságának szinte teljes keresztmetszete ott ágaskodott, ott szorongott, ott gyúródott a máskor oly tágas előadóterem falai között. S bár a rendezvény előtt, Bölöni esetleges példáját követve, csak keveseknek adatott meg, hogy belelapozzanak az ismeretlen kiadványba, mégis valahogy mindenki tisztában volt azzal, hogy ami most ott történik, az nemcsak a város s még csak nem is a romániai magyarság jelentős ünnepe, de emléke-

zetes stációja annak a szellemi hazának is, amit úgy hívnak, hogy egyetemes magyar irodalom...

S bizony még a máskor mindig oly magabiztos Domokos Géza is igencsak kereste a szavakat, amikor a bemutatott könyv jelentőségét próbálta megfogalmazni a hallgatóság előtt, mint ahogy a retorikában igencsak jártas Balogh Edgárnak is megremegett néha a hangja, amikor beszámolt az elmúlt tizennégy esztendő célkitűzéseiről, küzdelmeiről, kudarcairól s a végül mégiscsak valósággá váló eredményéről: írásbeliségünk hatvanéves romániaisá-

Bölöni Sándor sírja a nagyváradi Rulikowski temetőben, a halála 35. évfordulóján szervezett csendes megemlékezésen

gának e fekete borítós kordokumentumáról, azaz „nemzeti-ségünk élni akarásának” e több mint negyven nyomdai íves bizonyítékáról...

Igen, valódi ünnep volt az a kedd este. A munka, a kitartás, a következő ünnep. Nem csupán egy lassan búcsúzkodni készülő nemzedék bizonyágtétele a helytállás értelméről, de egyúttal egy jövőjében hinni akaró közösség ama elvárásának a felmutatása, hogy számba vegye saját szellemi értékeit.

Miközben e hitet erősítő este ötletgazdája, kezdeményezője, fő-intézkedője jellegzetes Dosztojevszkij-szakállával ott ült szerényen az ünnepelt vendégek jobb oldalán és rezignált mosollyal hallgatta jövendőtervező körmondataikat...

Bölöni Sándort te akkor már jó tíz esztendeje ismerted... A legelső találkozások 1971 őszére datálódik, amikor a nagyváradi Timföldüzemhez frissen kinevezett vegyész-mérnöként a végső kétségbeesésben a segítségét kérte abban, hogy az *Előre* országos napilap – amelynek akkor ő volt a váradi munkatársa – gyakoroljon nyomást az „Alumina” kiskirálykodó vezetőségére, kinevezések mihamarabbi érvényesítése érdekében. Te kis naiv!... Honnan is sejtetted volna azt, hogy a több mint negyvenhat évvel ezelőtti megjelenések a Timföldüzem személyzeti osztályán – kilenc frissen végzett mérnök, s köztük négy magyar! – micsoda riadalmat okozott a gondosan kifundált nemzetiségi káderpolitika veszélyeztetése miatt. Hiszen addig abba a stratégiai egységnek minősített ipari létesítménybe teljesen más szempontok alapján lehetett bekerülni!... *Bölöni* meghallgatott – ha jól emlékszel, az akkori megyei Művelődési Bizottság egyik termében (a mai orvosi kar földszintjén) találkoztatok –, udvariasan segítséget is ígért a kéréseitek mielőbbi Bukarestbe továbbításában, de kihallatszott szavaiból, még számodra, zöldfülű pályakezdő számára is az, hogy tehetetlen. Hogy átérzi ugyan kiszolgáltatott helyzeteteket, de változtatni rajta semmit sem tud...

Hogy aztán csaknem egy hónapig tartó huzavona után végül mégiscsak felvegyenek benneteket, s egy pár napos gyárismertetés végeztével csakhamar ama szerencsés helyzetben találod magadat, hogy egy nagy nyomású gumicsővel

a kezében három váltásban moshattad a timföldüzem udvarát, segédmunkási beosztásban, kutató-mérnöki kinevezéssel a zsebedben... Azokban a gerincpróbáló hónapokban, amikor a feltárók, malmok, szivattyúk, ülepítők labirintusában gémberedett kézzel tekergetted a csapatokat, ráncigáltad a gumicsövet, nyomogattad a nagy nyomású szivattyúk indítógombját – miközben román kolléganőid jól fűtött laboratóriumokban tanulták a szakmát (ott, ahova neked volt exkluzív, névre szóló kinevezésed!) –, többször is eszedbe jutott B. S. szomorkás mosolya, amellyel reád tekintett, amikor annak idején elváltatok: ő már akkor tudta azt, amit te a saját bőrödön voltál kénytelen később megtanulni – hogy a „...talanítás” Váradon állampolitikai prioritássá vált...

Ezután jött a hetvenes évek *Ady-körének* első nagy korszaka, a Nagy Béla, Tőke Csaba, Tóth Károly által vezetett „péntek esti szabadságunk” mindmáig felemlégetett csodálatos öt-hat esztendeje... Leírtad már nem egyszer: az egy akarattal való egybeseregülés, a közösségi egyet-akarás furcsa, senki által nem sejtett tartalékokat bányászott elő a péntek esténként a Szakszervezeti Ház stúdiótermében összegyűltek köréből még az „aranykor” legsötétebb éveiben is. A közéleti fórumként és szellemi műhelyként egyaránt számon tartott „hangos hetilap” cigarettafüstpőz arénája mágnesként vonzotta a szebbre, jobbra, emberibb életre vágó nagyváradi fiatalokat és

kevésbé fiatalokat, a városban csellengő diákokat, műszaki értelmiségieket, nyugdíjasokat: a magyar irodalom szerelmeit... Köztük nem egyszer *Bölöni Sándort* is. Ő már akkor a színház magyar tagozatának volt az irodalmi titkára és ebbéli minőségében tartott többször is előadást vagy épp vitaindítót. (Többek között ő volt a felvezetője a *Tábornokok*, illetve *A disputa* című történelmi drámáidnak is...) Mindig precíz, kristálytisza gondolatvezetésű beszédeket tartott, kínosan ügyelve a kimondott szó minőségére. Hebehurgya rögtönzés, pongyola megfogalmazás soha el nem hagyta a száját. Mindig kínos alaposággal felkészülten érkezett: presztízskérdést csinált minden fellépéséből...

Ugyanerre a periódusra, a hetvenes évek végére, nyolcvanas évek elejére esett a váradi magyar társulat néhány emlékezetes, hosszú heteken át telt házakat vonzó, ugyanakkor a szakma által is kiemelkedőként elismert előadása. Ez volt az a Farkas István és Szabó József (Ódzsa) nevével fémjelzett korszak, amikor Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* regényének a színpadra ültetését, Arthur Miller *Alkujának*, Mrozek *Tangójának* vagy éppenséggel Tamási Áron *Ősvigasztalásának* a műsorra tűzését mind-mind Bölöni Sándor javasolta a színház akkori vezetőségének (erről Kiss Törék Ildikó minden bizonnyal többet tudna mesélni!). Mint ahogy a fenti korszak műsorfüzetei is mind magukon hordozzák Bölöni sajátos életfelfogásának és irodalmi hitvallásának a félreismerhetetlen egyéni jegyeit is.

A legfontosabb cselekedete azonban kétségkívül az *Irodalmi Kerekasztal* újraindítása volt. Annak az *Irodalmi Kerekasztalnak*, amelyet a *Romániai magyar irodalmi lexikon* II. kötete „a Nagyvárad Művelődési és Tudományos Egyetem irodalom-népszerűsítő fóruma” néven határoz meg, s amelynek „új kibontakozására 1978 őszén került sor, amikor Bölöni Sándor műfordító, dramaturg és munkatársa korszerű vitafórummá alakították át s együttműködve a nagyvárad magyar színművészekkel és az Ady Endre Irodalmi Körrel a tudományos ismeretterjesztést művészileg is emlékezetessé tette.”

Nem hinnéd, hogy a túlzott lokálpatriotizmus vagy épp a személyes elfogultság vezérelne akkor, amikor harminchét év távlatából megállapítod, hogy az annak idején, a hetve-

nes évek végén, nyolcvanas évek elején Erdély-szerte reneszánszukat élő, a hatalom által fogcsikorgatva megtúrt, népi egyetemnek, közművelődési körnek, irodalmi klubnak elnevezett kisebbségi önszerveződések sorában az egyik legelőkelőbb helyezést valóban ez az *Irodalmi Kerekasztalnak* elkeresztelt nagyváradi „hangos folyóirat” vívta ki magának. Vívta ki pedig nem csupán azért, mert ama bizonyos 1978-as újraindítása után deklaratív módon az egyik legfontosabb feladatának éppen „a nemzetiségi tudat ápolását és fejlesztését” tűzte célul maga elé, de sokkal inkább azért, mert e vállalásának becsülettel eleget is tett működésének valamennyi rendezvényén (egészen 1985-ös betiltásáig!), amint azt a minden hónap közepén szétküldött gépelt vagy nyomtatott meghívókártyák százaival vagy az éppen ezen alkalmakra készített hirdetőplakátok tucatjai is bizonyítják. „Az újrakezdés első esztendejében országos rangot vívott ki magának az Irodalmi Kerekasztal – írta volt Beke György az *Új Élet* 1980/4. számában. – A hóviharban, izgalmas tévéadások estéin is kétszázán gyűlnek össze, kérdeznek, vitáznak a kolozsvári, bukaresti, marosvásárhelyi meghívottakkal, a romániai magyar szellemi élet fontos képviselőivel.” S valóban, 1978–1982 között (de még utána is!) az *Irodalmi Kerekasztal* pódiumán a hazai művelődéstörténet legjelesebb kutatóinak adatott lehetőség arra, hogy akár Bethlen Gábor vagy Apáczai Csere János alakjáról, akár az erdélyi iskolatörténetről, váraink kuta-

tásáról, a váradi reneszánszról vagy éppen a történelemkutatás és a történelmi tudat kapcsolatáról beszélve saját múltunk legfontosabb eseményeiről tartsanak rövid, de maradandó élményt adó beszámolót; vagy hogy az Ady Endre-, Móricz Zsigmond-, Babits Mihály-, József Attila- vagy éppenséggel a Bartók Béla-évfordulók alkalmából a magyar közművelődés legkiemelkedőbb személyiségeire emlékezzenek és emlékeztessenek. Költő, közéleti ember, műfordító, szerkesztő, színházigazgató, zenetörténész – kisebbségi szellemi életünk szinte teljes palettája képviselte magát ezeken a várva várt hóvégi rendezvényeken, amelyeknek a lelke, szervezője, házigazdája, „tanfolyamvezetője” – magyarán éltető mindenese – Bölöni Sándor volt.

Talán soha nem fogjátok megtudni immár azt, hogy mi mehetett végbe ennek a jó tollú, igényes képzőművészeti és színházi kritikákat megfogalmazó, ám a közélet zajos pódiumaitól valahogy mindig tisztos távolságban maradó újságírónak a lelkében, milyen tudatváltozás állt be az első Forrás-nemzedék ezen sokat ígérő műfordítójának a gondolatvilágában, amikor a nagyváradi színház magyar tagozatához átkerülve, éppen csak beleszokva az irodalmi titkár korántsem egyszerű munkakörébe, alig egy év teltével máris egy újabb, ugyancsak egész embert kívánó közösségi feladatra vállalkozott: irodalom- és hagyomány-népszerűsítő közéleti fórumot szervezett. Talán soha nem fog kiderülni, mi volt az az impulzus, lökés, biztatás, ami miatt ez a rezignált mosolyú, tartózkodó viselkedésű, nagyműveltségű férfi írás, fordítás, műbíráló helyett, közösség-szervezésre adván a fejét, havonta meghívókat nyomtatott, képtartó állványokat kölcsönzött és cipelt, vendégeket fogadott, bélyegeket ragasztott, szállodai szobákat foglalt, előadótermeket intézett, keretműsort szervezett – cselekedvén mindezt nemegyszer a saját költségén, időt, ideget, fáradságot nem kímélve. Menedzser és mecénás volt egyidejűleg – havonta horribilis összegekre rúgott a telefonszámlája egy-egy jól sikerült Kerekasztal időbeni megszervezése miatt; tudott hírt verni, közönséget mozgósítani, országnak-világnak idejében tudtára adni, hogy a már annyiak által leírt Nagyváradon havonta egyszer az irodalomnak ismét telt házas publikuma van... Tudott tervezni, kilincselni, kiterjedt levelezést folytatni; tudott fásultakat

felrázni, barátokat verbuválni, tévékultúrán elkényelmesedett értelmi-ségi réteget szellemi fórum váró közösséggé átalakítani... Miért? Talán azért, mert tudta, neve egész Erdély területén közismert és hívására, ha úgy adódik, a romániai magyar szellemi elit bármely képviselője biztos igennel fog válaszolni? Talán azért, mert a színház világában őt is megérintette a rivaldafény varázsa, s a próbák alatt a leghátsó sorban üldögélő irodalmi titkár szerette volna a maga igazi énjét is tisztán, kendőzetlenül megmutatni ennek a Janus-arcú, furcsa lelkű Körös-parti városnak? De meglehet talán azért is, mert a tulajdon bőrén érezte a „fortélyos félelem”-nek a szorítását, és ez ellen a „rinocérosz” ellen az egyetlen hatásos fegyvert, az egymásra figyelés varázsát, a nagy nyilvánosság hatalmát, az emberi közösség megtartó erejét kívánta hadrendbe állítani...

Bármilyen is volt azonban az indíték, immár történelmi tény, hogy „a Nagyváradi Művelődési és Tudományos Egyetem egyik legsikerültebb rendezvénysorozata” (az egykori értékelés Benedek Annától, a hajdani Művelődési és Nevelési Bizottság megyei alelnökétől származik!) hivatalos „tanfolyamvezetőjeként” 1978–1982 között Bölöni Sándornak negyvenötöszer adatott meg az alkalom, hogy „mély tisztelettel” köszöntse az üvegkupola alatt várakozó, „az életkora és felkészültsége szerint heterogén összetételű közönséget”: egyrészt a nagyváradi magyar értelmiség szellemi élményre éhes

színe-javát, másrészt azt a 45-55-65 főnyi, rendszeresen jelen levő, a negyven lejes tagsági díjat minden esztendőben lelkiismeretesen kifizető s így ezen „beiratkozásukkal” a rendezvénysorozatot „legitimizáló” „tanfolyam-hallgatót”, azaz az irodalomszerető váradi magyarság szinte teljes keresztmetszetét. (Megsárgult névsoraikat, befizetési nyugtáikat mindmáig féltve őrzöd idehaza.) Negyvenöt-ször köszöntötte mindazokat, akik ott szorongtak, ott várakoztak, ott ágaskodtak a Municípiumi Művelődési Ház nem egyszer szűknek bizonyuló termében, hogy hallják és lássák Bajor Andort, Benkő Samut, Egyed Ákost, Farkas Árpádot, Gellért Sándort, Jakó Zsigmondot, Kántor Lajost, Kányádi Sándort, Lászlóffy Aladárt, Szabó T. Attilát (a névsor persze folytatható!). Imreh István Bethlen Gáborról szóló előadásának a kezdete előtt jó húsz perccel már minden ülőhely foglalt volt még a karzaton is; Sütő András *Az írott szó felelőssége* című nyilvános interjúja alatt csaknem ezren szorongtak a teremben, s még a színpadra is fel kellett invitálni a közönséget...

A legrangosabb rendezvény azonban kétségkívül a lexikon bemutatója volt. Az írott szó számbavétele, írásbeliségünk tágabb kereteinek a felleltározása, a minden külső körülmény dacára csakazértis emelkedni akaró közösségünk írástudói iránt érzett elvárásainak a megfogalmazása valahogy mindenkit fogékonyabbá tett, az *Allegro barbaro* elhangzó akkord-sorozata valamiféleképpen mindenki számára külön üzenetet hordozott. S bár akkoriban már a hajnali sorban állások „jótékony hatását” mindannyian a bőrtökön éreztétek, mégis ezen a kitartás ünnepének tekintett könyvismertetőn mind Domokos Géza, mind Balogh Edgár érzelmektől természetszerűen nem mentes felszólalásaikban a legkevésbé sem csupán a számvetésre összpontosítottak, korántsem csak az elmúlt tizennégy esztendő körülményeiről, kilincseléseiről beszéltek, de igen-igen szó esett e lexikon ürügyén a megvalósulás előtt álló tervekről, a közeljövőben kivitelezhető elképzelésekről. A lélekmelegítő, hitet erősítő hangulatban egy megélhető, valós jövőkép felvázolását szerette volna mindenki az írott szó iránti szomszúsággal összekapcsolni...

Két lehetőséggel azonban akkor még a legpesszimizistább, legborúlátóbb résztvevők sem számoltak...

Az egyik az volt, hogy a már szinte nyomdakész állapotban lévő második kötet piacra kerüléséig újabb kilenc és fél esztendőnek kell elteltie. Miként az 1991-ben végül is csak megjelent kiadvány borítólapja fülszövegében olvasható: „A letűnt diktatúra előbb feltételeket szabott, majd azok teljesítése – rövidítések, kihagyások – ellenére is érvelés nélkül halogatta, végül megakadályozta, betiltotta a megjelenést. Most eredeti teljességében adjuk közre az 1983. december 31-én zárt második kötetet...” (Külön elégtétel számotokra, hogy ezt a nagyváradi nyomdában már 1984 nyarán kinyomtatott – s utána a bezúzás elől a váradi nyomda dolgozói által gondosan elrejtett! – kötetet is nálatok mutatták be, 1991. július 19-én, a Teleki utcai RMDSZ-székház nagytermében, Balogh Edgár, Dávid Gyula és Domokos Géza jelenlétében!...)

A másik, még sokkolóbb, derült égből villámcsapásként jövő tragikus esemény pedig Bölöni Sándor 1982. augusztus 12-i váratlan és mindmáig megmagyarázhatatlan öngyilkossága volt.

(Sokan megkérdezték tőled azóta: nem volt-e valamiféle összefüggés B. S. augusztus közepi váratlan halála és az *Ellenpontok* november eleji lebukása közt? Nem lehetséges-e, hogy e két váradi esemény indítékai valahol, valamiféle módon összefonódtak? Mindmáig nem tudsz e kérdésre válaszolni. Még ha a Tóth Karcsiék sokszorosította szamizdat-példányok nem egy alkalommal

valóban a te kezeidbe is eljutottak – 35 esztendő teltével csak feladhatod magad! –, bármennyire is hihetetlennek tűnik, ti erről Sándorral soha nem beszéltetek. A konspirációnak is megvannak a maga szabályai...)

Temetésén, '82 augusztusában ott volt az egész város. A vég-tisztességadás elemi kötelességérzetén túl a pótolhatatlan veszteségérzet is egybesereglésre készítette akkor, azon a napon Bölöni Sándor szépszámú ismeretségi körét. Mindmáig emlékszel, milyen döbbenet hallgatott a Steinberger kápolna előtt a liturgiára várakozó többezres tömeg. Mindannyian éreztétek, akik ott voltatok, hogy ezúttal nem egy egyszerű temetésen vesztek részt, nem egy rutinosan végigcelebrált egyházi szertartáson, hanem ezúttal bizony egy kicsit a régi Váradot kíséritek utolsó útjára ott, a Rulikowski temetőben. Ki-ki a maga módján búcsúzott egy olyan világtól, amelyik hozzátok nőtt, beleivódott a sejtjeitekbe, meghatározta a teljes emlékvilágotokat, minden álmotokat és jövőtervezéseket – s amelyikről csak akkor tudtátok meg, hogy végleg elveszett. Nagyvárad magyarsága csak ezen a temetésen ébredt tudatára annak, hogy az általa annyiszor felemlegetett „Pece-parti Párizs”, „a Holnap városa” immár végérvényesen „a Tegnap városává” változott... Torokszorító érzés volt hallgatni a lélekharangot, nézni a sokezes tömeget, menni némán, lehajtott fejjel a koporsó után, s közben számot vetni azzal, hogy megint szegényebbek lettetek! Hogy ismét egy igaz ember ment el közületek! Egy olyan jóbarát, akire az ideig mindig számíthattatok. Egy olyan közéleti vezéregyéniség, akire abban a közszerű időben habozás nélkül fel lehetett nézni...

A temetőkápolnához aránylag közeli családi sírnál neked adatott a szomorú tisztesség a búcsúbeszédet megtartani. Mai napig emlékszel, hogy remegett a lábad, amikor a nyitott sír mellett az egyik földhalomra felkapaszkodtál:

„Gyászoló család és bánatos gyülekezet! – kezdtél neki remegő hangon (veled szemben épp Horváth Imre állt). – Az elmúlás fogalma minden körülmények között ijesztő gondolat, az enyészet, a pusztulás, a nincs tovább hirdetése, ám hogyne volna megdöbbenő akkor, ha leheletétől egy felfelé ívelő pálya menete törik ketté, ha fuvallatától egy gazdag beérést ígérő karrier útja rombolódik szét!”

Aztán hirtelen megszűnt a lámpalábad és a belső gátlásod. Itt nem lehet tovább jófiúskodni. Itt nem félhangosan kell beszélni. Itt ordítani kell!

„Hát nem erről volt szó, Sándor! Nem arról volt szó, hogy az általad négy éven át oly lelkiismeretesen és önfeláldozó módon vezetett Irodalmi Kerekasztal negyvenhatodik ülését itt a Rulikowski temetőben fogjuk megtartani! Nem arról volt szó, amikor szerda este elváltunk, hogy szombat délután már végképp búcsúzni fogunk egymástól! Még tervekkel tele, holnapra gondolva jöttem el tőled – s íme, három nap sem telt bele, tervezett közös beszélgetéseinkből, elképzelt együttes próbálkozásainkból semmi sem lesz. Immár végérvényesen...”

Bölöni Mari hangosan felzokogott...

„Mit mondhatnék itt a sír szájánál neked? Mit mondhatnék én, az éretlen segítőtárs – neked, idősebb barátomnak, tapasztalt bajtársamnak, sokat megélt testvéremnek? Én, a kábultság, a megdöbbenés, a tehetetlenség érzései miatt most is csak dadogni tudó, szavakat kereső famulus! Azt, hogy ebben a megbolydult, csomagoló, szétszívargó világban – amikor, ugye, néhányan, maroknyi-an, megpróbáltuk »böcsületes szegénylegényekként«, itt, a Holnap városában, menteni a menthetőt, megpróbáltunk közösséget teremteni, irodalmi életet élni, nemzetiségi tudatot ápolni – most dobbantásoddal pótolhatatlan űrt hagytál magad után!?!... Azt, hogy mint soha máskor,

kimondhatatlanul nagy szükségünk lett volna az idén is reád, szükségünk lett volna tanácsaidra, kitartásodra, segítségedre – s most, a kész tények elé állítva, itt állunk irányvesztetten és gyámolíthatatlanul...”

A távolból, a városközpont felől, egy magányos harangszó hallatszott...

„Mondd, Sándor, mi lesz így velünk? Mi lesz így velünk, Sándor, ha mindig csak a jók, a küldetést vállalók, az eszmehirdetők mennek el? Ha a Nagy Kálmánok, Szilágyi Domokosok, Szőcs Kálmánok bűvös sorozata nem törik meg soha vidékeinken?... Mi lesz gyermekeinkkel, ha mindig csak az igazak némulnak el, a bátrak gyávulnak meg, a nemesek és a tiszták szedik a sátorfájukat – s helyükbe nem költözik más, mint pusztulás és közöny? Mi lesz a várossal, Sándor, mi lesz ezzel az átkozott és mégis oly szeretett Várossal, ha az ilyen emberek, mint te, csak úgy egyszerűen abbahagyják a táncot, s nem lesz, mert nincs honnan legyen, helyettük más, aki betöltse a sorainkban maradt hézagot? S mi lesz a világgal, Sándor, ha a tisztánlátók elfásulnak, az értékkeresők félreállnak, a teherviselők bejelentik: »Kész! Elegünk volt! Nem csináljuk tovább!«, köz-

ben pedig a kerti törpék szaporodnak, az aljasság szétburjánzik, a megalkuvás hangulata mindent betölt? Mi lesz, mi lesz, mi lesz velünk?...”

»Széttépve arcunk négy égtáj felé«, »körénk hallgatag csöndkígyók tekerednek«. Kikopva mindenből, mikor »semmi már vissza nem fordítható, betáplálva minden«, »hát itt maradunk megint a sárban«. Itt maradunk, Sándor, mint »szelek elálló lélegzete / az árván maradt / völgy felett!«...”

Azóta eltelt pontosan harmincöt esztendő...

Bölöni Sándor 2017. február 8-án lett volna hetvennyolc éves...

(Nagyvárad, 2017. június 29-én)